

Minnesanteckningar från

KUSTMILJÖKONFERENS III I BERGKVARA

DEN 25 september 2003

Konferensens öppnande:

Konferensen öppnades av Håkan Algotsson, Torsås kommun. Han konstaterade att mycket arbete hade genomförts sedan förra konferensen för två år sedan, underlagsrapport till kustvårdsplan, genomströmningsprojekt mm.

Kustmiljökonferenserna i Bergkvara har nu blivit en institution och kustvårdsarbetet genomförs i nära samarbete mellan kustmiljöföreningarna, Torsås kommun, organisationer och myndigheter på lokal, regional och central nivå. Håkan Algotsson poängterade att det rör sig om ett långsiktigt arbete där det gäller att lösa problemen istället för att leta syndabockar. Han betonade särskilt vikten av det kustmiljöarbete som läggs ner av de ideella föreningarna i Torsås kustmiljögrupp.

Sammanfattande redovisning av Underlagsrapport för Torsås kommuns kustvårdsplan:

Stefan Dahlgren

Stefan Dahlgren gick igenom rapporten. Denna beskriver status, tillstånd samt åtgärdsförslag vad gäller grunda kustnära havsområden i Torsås kommun. Bedömningarna baseras på inventeringar av vattenkemi, vegetation i grundområdena samt på beräkningar av tillförsel av närsalter från land och hav till havsområdena. Inventeringarna har utförts i sju huvudområden. Varje huvudområde utgör ett komplex av mindre vikar. Dessa mindre vikar har avgränsats som delområden inom huvudområdena. Totalt har 22 områden bedömts. 19 av dessa 22 områden hade höga eller mycket höga halter av fosfor. Sex av 22 hade höga eller mycket höga halter av kväve.

Totalt beräknas drygt 240 ton kväve per år och drygt 7000 kg fosfor per år tillföras kustområdet från kommunens landområden. Den största mängden närsalter tillförs från Bruatorpås avrinningsområde. Stora belastningar kommer även från Grisbäcken, Brömsebäcken samt Ragnaboområdet. Den antropogena delen av de tillförda närsalterna uppgår till ungefär 90 % i samtliga områden med hög belastning av närsalter. I de flesta av dessa områden är läckage från åkermark den största bidragskällan för både kväve och fosfor och läckaget från åkermarken utgör 75-90% av den antropogena delen av tillförd näring. I två områden är enskilda avlopp den största fosforkällan. Stora områden är alltså kraftigt påverkade. Den regionala övergödningen är tydlig.

Halterna av fosfor är mycket höga i många områden vilket förmodligen beror på att fosfor läcker från sedimenten medan kvävet denitrifieras och avgår som kvävgas. Mängdförhållandet mellan de oorganiska fraktionerna av kväve och fosfor, som är de som är tillgängliga för upptag hos växterna, indikerar starkt att det är kvävet som kan vara begränsande för tillväxten av alger i kustområdet. Detta medför att man i första hand bör arbeta med reduktion av kvävetillförsel från landområdena.

En enorm tillväxt av trådalger har skett längs hela kusten, dock inga toxiska växtalger. Grusiga badvikar har blivit gytjevikar. Dagtid höga syrehalter, på natten dåliga förhållanden för fiskar.

Bland åtgärder för att motverka övergödningen togs framför allt Reglerad dränering, Våtmarker och Anslutning av enskilda avlopp upp. Pilotprojekt med kontrollerad dränering bör genomföras. Åtgärder för att öka vatten-genomströmningen i vikarna togs också upp. De genomströmnings-projekt som genomförts har givit goda resultat. Prioritering av områden för åtgärder togs också upp.

BROMSA UTFLÖDET

Reglerad dränering; Våtmarker; Bevattningsdammar;

Panel: LRF, Länsstyrelsen, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, SLU, Högskolan i Kalmar, Göteborgs Universitet, Sucozoma-projektet, Torsås kommun.

Inledare: Berit Arheimer, SMHI

Berit Arheimer inledde med att tala om Bruttobelastning - Retention/Avskiljning = Nettobelastning. Komplicerat att fastlägga utlakning. Svåra förhållanden på Västkusten, Öland och Gotland. Sjöar binder närsalter bra. Minska vattenflödet. Viktigt att lägga våtmarker där de gör bäst nytta. Bättre med en stor våtmark nära utflödet för att hejda vattenmängden. Uppehållstiden är viktig. Viktigt med designen av en våtmark för att ge lång uppehållstid. Våtmarker är mest effektiva efter ca 8 år.

För fosfor är sedimentation viktigt. Sedimenten anrikas fosfor och kan läcka med tiden (ta bort). Kväve denitrifikation viktigt. Viktigt med växtlighet. Ju högre organisk halt i bottensediment desto bättre kvävereduktion.

Reglerad dränering är en relativt oprövad metod och behöver testas i verkligheten. Mer information om effekt och kostnader måste tas fram. 1700 hektar åker som har potential i Torsås kommun för reglerad dränering. 1/4 av hela arealen.

Ann-Karin Thorén från Högskolan i Kalmar lämnade uppgifter från en stor våtmark i närheten av Kalmar, Kalmar Dämme. Enligt planerna skulle denna lämna 18 ton/år. Resultatet blev 8 ton första året sedan 4 ton/år.

Ingrid Rydberg från Naturvårdsverket betonade vikten av uppföljning. Man är starkt oroad kring hur det är för kusterna och Östersjön. Vi behöver jobba mer tillsammans även runt hela Östersjön. Frågetecken finns kring hur man skall klara målen till år 2020. Kontrollprogram behövs för uppföljning.

Stina Olofsson från Jordbruksverket - "Greppa Näringen" betonade särskilt vikten av att placera våtmarker och reglerad dränering där de gör mest nytta.

Markus Hoffman, LRF ansåg att man nu har en rätt bra styrning av placering av våtmarker men att det kan bli bättre. LRF skall del-finansiera en professor för våtmarksåtgärder i Skåne. Han betonade även tidsperspektivet, det vill säga att man tar i beaktande att det tar lång tid för effekter. Detta gäller även då källan stryps.

Harald Sterner från Sucozoma-projektet tryckte starkt på behovet av ett system med rättsregler som gör att brister som visar sig kan få rättslig efterföljd. Han menade också att man bör jobba mer med åtgärder av typen "strypa källan" och jobba mindre med utflödet.

Ingrid Wesström och Abraham Joel betonade vikten av att man börjar arbeta med reglerad dränering för att kunna lagra näring efter behov i de olika jordtyperna. Det är viktigt att man kan utnyttja vattnet i åkermarken bättre. De visade även karta över lämplig åkermark för reglerad dränering i Torsås kommun.

William Hogland från Högskolan i Kalmar tryckte starkt på att man måste titta på länderna på andra sidan Östersjön och se vad som görs där. Samarbete internationellt krävs och även att det överförs kunskaper till länderna på andra sidan Östersjön liksom att vi behöver ta del av den teknik och det arbete som görs där.

Kerstin Ahlberg från Torsås kommun berättade om de tolv våtmarker som hittills anlagts i kommunen. Syftet med dessa är inte bara näringsfällor utan även biologisk mångfald.

LUNCH

Kommunen bjöd på ett härligt "kustsmörgåsbord" på restaurangen vid den idylliska småbåtshamnen i Dalskär.

STRYPA KÄLLAN

Gödselhantering; Enskilda avlopp; Reningsverk;

Panel: LRF, Länsstyrelsen, SMHI, Naturvårdsverket, SLU, Högskolan i Kalmar, Göteborgs Universitet, Sucozoma-projektet, Torsås kommun.

Inledare: Stina Olofsson, Jordbruksverket-projektledare Greppa Näringen.

Stina Olofsson talade om vilka som är de viktigaste källorna för tillförsel av näringsämnen till havet. Gör man en generell källfördelning av vad som tillförs det som benämns egentliga Östersjön kan man se att jordbruket står för hälften av kvävet, reningsverken för 21 procent och enskilda avlopp för 3 procent. Kvävet tillförs även havet vid nedfall av luftburna kväveföreningar, varav hälften består av ammoniak som till 90% har sitt ursprung från jordbrukets djurproduktion. Jordbruket står för 43% av fosforförlusterna till egentliga Östersjön, reningsverken för 13% och enskilda avloppen för 20%.

Den största orsaken till att jordbrukets andel av tillförseln av kväve och fosfor har ökat under de senaste åren är att kväverening i reningsverken har byggts ut under denna period. Det är inte lika enkelt att "rena jordbruket". En förklaring är att punktkällor är lättare att åtgärda än diffusa källor. Alla kombinationer av effekter längs hela produktionskedjan kan vara svåra att överblicka och värdera. Viktigast är dock att öka effektiviteten av de resurser som sätts in och enklast görs detta genom att minska insatserna, att "strypa källan".

Med källan till utsläppen från jordbruket kan avses det vi utfordrar våra djur med och tillför våra åkrar i form av resurser som vi köper in till gården. Mängderna skall vara minsta möjliga för att täcka djurens och växternas behov, annars ökar risken för förluster. Det gäller alltså att anpassa utfordringen till djurens behov, undvika s.k. överutfordring. Vidare att öka växtnäringsutnyttjandet så att inputen till kretsloppet minskar. Ökat utnyttjande medför att mindre mängd handelsgödsel behöver köpas till gården. En annan viktig del är att anpassa gödselgivan bättre efter vilken gröda som odlats året innan. Ofta lämnar den kväve och fosfor efter sig som nästa gröda kan utnyttja. Det gäller också att behovsanpassa gödslingen bättre till förväntad produkt.

Gränsen för vad man menar med "källan" kan även vara åkern och matjorden. Näringen är inte definitivt förlorad förrän den har lämnat rotzonen. Även om överskott av näringsämnen finns kvar på fältet efter skörd av grödan, så finns det en möjlighet att hålla kvar den genom att etablera fånggrödor. Ett annat sätt att behålla näringen i rotzonen är att vänta med att bearbeta jorden till perioder då frigörelsen av näringsämnen är liten. Tillförseln av stallgödsel till fälten kan ske vid tidpunkter då det finns en gröda som växer, eller snart kommer att göra det, och ta upp den näring som frigörs.

Det finns en nationell åtgärdsplan för miljöhänsyn i jordbruket som omfattar: * Lagstiftning, * Avgifter, * Miljöstöd, *Rådgivning, m.m.

Det finns också lagstiftning för minskat läckage av kväve och fosfor: * Regler för djurenhet, * Ökad lagringskapacitet för stallgödsel, *Vinterspridningsförbud för stallgödsel, m.m.

Exempel på olika miljöstödsåtgärder är: * Skyddszoner, * Resurshållande, * Ekologisk odling, * Fånggrödor, * Utebliven höstbearbetning, *Våtmarker och småvatten.

Rådgivnings- och informationskampanjen Greppa Näringen arbetar med information och rådgivning om miljöåtgärder på gårdsnivån och ingår som en del i åtgärdsprogrammet. Kampanjen finns nu även i Kalmar län och 282 lantbrukare har hittills anmält sig i länet.

Jan Andersson från Torsås kommun informerade om reningsverket i Torsås som har 40% rening av kväve och alltså måste bli effektivare. 1600 permanenta hushåll med enskilda avlopp finns i kommunen, varav hälften behöver åtgärdas omgående. Till detta kommer ett antal fritidshus som också behöver anknytas till kommunens avloppsnät. Svårt att motivera folk att åtgärda enskilda avlopp. Det krävs en morot för att saker skall hända. Allt detta kräver stora resurser av kommunen både ekonomiskt och tidsmässigt. Miljöplan finns i kommunen men man har brist på medel. Det krävs en ingående analys av var åtgärderna skall sättas in. Vi måste jobba på bred front.

Stefan Halldorf från Länsstyrelsen informerade om jordbruket i kommunen. Jordbruket i Torsås kommun med många mjölkgårdar är koncentrerat på en liten yta, främst på den del av kommunen som ligger närmast kusten. Väl

60% är vall. Stor mängd stallgödsel i förhållande till den yta som finns att sprida på. Svårt att "exportera" denna gödsel. Diskuterades möjligheter att få bättre kvävevärden i gödseln. Det jobbas mycket med att få med lantbrukarna på olika miljöförbättrande åtgärder men det är trögt. Man hoppas nu mycket på projektet Greppa Näringen.

Markus Hoffman från LRF betonade vikten av rådgivning. Vid ett försök vid Vemmenhögån som omfattar 35 lantbruk har 10 års rådgivning givit 90% minskat utsläpp av kväve och fosfor.

Berit Arheimer, SMHI informerade om att en nationell databas finns för beräkning av flödets variationer över åren för hela landet.

William Hogland, Högskolan i Kalmar menade att man generellt i samhället satsar mindre på miljövård nu. Utnyttja medborgarnas vilja och förmåga att hålla rent. Undersökningar har t.ex. visat att 93% av alla svenskar sop-sorterar rätt. Analysera vilka som orsakar mest utsläpp, jordbruket eller andra t.ex. enskilda, turism, reningsverk osv. Eftersom reningsverket endast har 40% kväve-rening så använd våtmarker efter reningsverket för dess utsläpp innan pipe-line.

Leif Lindberg, Yrkesfiskarna menade att det är viktigt med en ekonomisk diskussion. Var ger samhällets åtgärder mest resultat per krona.

Harald Sterner, Sucozoma-projektet pekade på att EU:s vattendirektiv kommer att ställa större krav. Den som släpper ut kommer man att ställa krav på att vidta åtgärder för att minska. Mer samråd kommer att krävas. Vi har ett paradigmskifte nu då vi börjat tänka på vad miljön tål. Regelverk med inbyggd flexibilitet krävs - vad tål naturen - uppföljning - återkoppling - anpassade åtgärder. Vi måste få ett ökat kretsloppstänkande. Politikerna måste ta ställning till vad som skall tillåtas !

Ingrid Rydberg, Naturvårdsverket informerade om att skrivningar kommer som skall ge stöd för en kommun att kunna agera. Hon poängterade också att det finns många mål i miljömålsarbetet, t.ex. biologisk mångfald, naturvärden osv.

Stödåtgärder för fiskreproduktion. Redovisning av rekryteringstillståndet längs Ostkusten.

Anders Kjellberg från Länsstyrelsen informerade om de möjligheter som finns för att få stöd för olika åtgärder att öka fiskreproduktionen.

Bidrag kan utgå med 100% för utredande åtgärder. Det finns också möjligheter att via EU-bidraget för Strukturstöd till fisket: "Skydd och utveckling av akvatiska resurser" få bidrag för förbättring av lek- och uppväxtmiljöer. Målet för åtgärderna skall vara att bl.a. förbättra förutsättningarna för fisken att vandra i vattendrag samt bevara och återställa viktiga lekbottnar och uppväxtområden. Insatserna kan även avse att förbättra vattengenomströmningen i grunda vikar. Godkända projekt kan, om sökande är offentligt organ stödjas med maximalt 50% från FFU och med 50% från svenska offentliga medel. Om sökande ej är offentligt organ gäller lägre procentsatser.

Lars Ljunggren från Fiskeriverket talade om fisket vad gäller tillgång till olika fiskarter, hur rekryteringen av olika arter har påverkats, orsakssammanhang m.m. kring detta.

Tobias Borger, från Länsstyrelsen talade om de förhållanden som föreligger längs Torsås-kusten vad gäller rekrytering av fisk och åtgärder som behövs för att förbättra tillgången av bl.a. gädda och abborre. Å-system som Bruatorpsån, Grisebäcken, Brömsebäcken, m.fl. har stor betydelse för reproduktion av bl.a. abborre och gädda. Exempel på åtgärder som behöver vidtas är att ta bort vandringshinder för fisken (t.ex. Bruatorpsåns mynning m.fl.). Nya uppväxtområden behöver ofta ordnas där å-systemen rätats (t.ex. Bruatorpsån, Grisebäcken m.fl.). I Brömsebäcken m.fl. vattendrag behöver också åtgärder vidtas. Igenväxningen i de olika vatten-systemen är av stor omfattning och behöver motverkas.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION:

Anna Jöborn sammanfattade diskussionen i följande punkter:

BROMSA UTFLÖDET:

- Vi sitter alla i samma båt
- Vi måste ha realistiska mål

Sagt om våtmarker:

- Viktigt att lägga våtmarker där de gör störst nytta
- Vi återställer det som fanns innan utdikningen
- Våtmarker är mest effektiva efter ca 8 år

Sagt om reglerad dränering:

- En metod som måste testas i verkligheten
- Mer information om effekt måste tas fram
- Vad kostar det?
- Hur kan pilotprojekt finansieras?

Lantbrukarna måste ses som en resurs

Viktigt med uppföljning av åtgärder för att lära hur de blir mest effektiva.

STRYPA KÄLLAN

- Delaktighet och ökad kunskap ger effekt
- Svårt att motivera folk att åtgärda enskilda avlopp
- Det är viktigt med uppföljning
- Svårt att hitta mätsystem
- Miljöhusesyn och rådgivning är viktiga verktyg för att få tillstånd åtgärder i jordbruket
- Det krävs en morot för att få saker att hända = ökade resurser
- Lösningarna är inte enkla
- Ett paradigmskifte – ökad flexibilitet, vad tål naturen, uppföljning, återkoppling = anpassade åtgärder

Situationen i Torsås kommun sammanfattades i följande punkter:

- Tolv våtmarker anlagda – syfte även biologisk mångfald, inte bara näringsfallor
- Reningsverket måste bli effektivare – för närvarande endast 40% rening av kvävet
- 50% av enskilda avlopp måste byggas om = kräver större resurser
- ¼ av jordbruken har potential att genomföra reglerad dränering
- 60 – 65% vall i kommunen
- 282 lantbrukare är anslutna till ”Greppa Näringen” i Kalmar län
- Mjölkgårdar koncentrerade i kustområdet
- Arbete pågår med ökad anslutning till kommunalt VA-nät

Det krävs en ingående analys av var åtgärderna ska sättas in i kommunen

Vi måste jobba på bred front !

Efter en engagerad och livfull diskussion konstaterades att kommunen redan påbörjat åtgärder beträffande våtmarker och enskilda avlopp. Därför är det nu angeläget att satsa på pilotprojekt för reglerad dränering som bedöms ha stor potential i kommunen, vars åkermark är synnerligen lämpad för denna åtgärd såväl beträffande genomsläpplighet som planlutning.

Dessutom har kommunen ett alltför stort djurbestånd i förhållande till den totala jordbruksarealen. Detta gör att man måste åstadkomma en effektivare och mera miljöanpassad gödselhantering. I dag skulle man kunna vara en stor exportör av naturgödsel om metoder kan tas fram som gör detta lönsamt.

Avslutningsvis enades konferensdeltagarna om att tillsätta en arbetsgrupp för att snarast få igång ett pilotprojekt för reglerad dränering. Arbetsgruppen fick en bred och sakkunnig sammansättning. Till sammankallande utsågs Kerstin Ahlberg i Torsås kommun. Kustmiljöarbetet har hög prioritet i Kalmar län vilket exemplifieras av att även Kalmar och Mönsterås kommun deltog i konferensen och på egen begäran ingår i arbetsgruppen.

AVSLUTNING:

Rune Fransén, Torsås kommun, avslutade konferensen med att tacka alla aktörer och deltagare för väl genomförd konferensdag. Ett särskilt tack riktades till Stefan Dahlberg för underlaget till kustvårdsplanen, Britt Edin för gott sekreterareskap och till Håkan Larsson och Mats Elgqvist för initiativet till och organisationen av Kustmiljökonferens III. Ulf Svensson från Skeppevik miljöförening framförde på samtliga kustmiljöföreningars vägnar ett stort tack till nämnda personer för den givande konferensen.

Moderator
Mats Elgqvist

Vid pennan
Håkan Larsson